

บทบาทของความเชื่อเรื่องผีต่อสังคมอีสาน : กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี**The Roles of Beliefs about the Spirit to Isan Society:****A Case Study of Ubonratchatani***ภัทรลดา ทองเถาว์ * และสุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ *****บทคัดย่อ**

บทบาทของความเชื่อเรื่องผีต่อสังคมอีสานเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคำเรียกประเภทผีในภาษาไทยถิ่นอุบลราชธานี ตามแนววรรณคดีชาติพันธุ์เพื่อให้เข้าถึงระบบโน้ตทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อและบทบาทของผีต่อสังคมอีสาน ผลการศึกษาพบว่าบทบาทของความเชื่อเรื่องผีในสังคมอีสานเป็นปัจจัยสำคัญที่ยังทำให้ความเชื่อเรื่องผีสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้แก่ ประการที่หนึ่ง บทบาทด้านการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ พิธีกรรมและองค์ประกอบในพิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญในการช่วยเสริมสร้างความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ ปลอดภัย และสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ เช่น การขนาน การรักษาโรคด้วยพิธีล่ำผีฟ้า และพิธีกรรมเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรม ประการที่สอง บทบาทด้านการเป็นเครื่องมือควบคุมสังคม เป็นกุศโลบายให้คนในสังคมประพฤติตนตามจารีตประเพณี ประการที่สาม บทบาทด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนโดยใช้ความเชื่อเรื่องผีกำหนดพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้อยู่ในขอบเขต และประการที่สี่ บทบาทในการสร้างความเพลิดเพลินซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของประเพณีและพิธีกรรมของอีสานที่ช่วยกำหนดและส่งเสริมรูปแบบของพิธีกรรมให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ความสนุกสนาน และเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

คำสำคัญ: บทบาท, ความเชื่อ, พิธีกรรม, ผีอีสาน

---

* นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

The roles of beliefs about the spirit to Isan society is one part of an ethnosemantic study of spirit terms in Ubonratchathani in order to access a concept system about beliefs and the roles of ghosts towards Isan society. The results indicated that the roles of the ghost beliefs in Isan society were the important factor that made the ghost beliefs remained among many ways of social change. First, the role that created spiritual security, rituals and the elements of ritual, was the important part that helped support feeling of spiritual security, safety and ability to live such as vow, therapy by using Lum Phi Fa ritual and agricultural rituals. Second, the role as a tool for social control was strategy for making people in society follow custom. Third, the role in conservation of natural resources in community by using the ghost beliefs was to determine human behavior for using natural resources in determined scope. Fourth, the role of making entertainment was the important part of Isan customs and rituals for determining and supporting types of rituals in order to have holiness and enjoyment and the important part for build human relationships in communities.

Keywords: Roles, Beliefs, Rituals, Spirit's Isan

บทนำ

ภาคอีสานเป็นพื้นที่ที่ความเชื่อแบบท้องถิ่นหรือความเชื่อเรื่องผียึดครองมาก่อน แม้ว่าในตอนหลังจะมีคติแบบพราหมณ์และพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่แต่ความเชื่อเรื่องผีก็มิได้สูญหายหรือลดความสำคัญลงแต่มีการผสมผสานที่เป็นลักษณะพิเศษระหว่างความเชื่อที่หลากหลายทั้งพราหมณ์ พุทธและผีซึ่งปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตที่กลมกลืนอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ชัดเจน (ธีรพงษ์ มีไธสง, 2560 : 106) ผีจึงเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติที่ยังมีความสำคัญมากของชาวอีสาน ความเชื่อเรื่องผีผูกพันอยู่กับการดำเนินชีวิตของคนอีสานในทุกช่วงขณะของชีวิต ดังเช่น พิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดทั้งปีหรือที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง เพื่อการปฏิบัติตามจารีตประเพณีของสังคม การประกอบอาชีพทางการเกษตรที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีเข้ามาเชื่อมโยงการรักษาโรค หรือพิธีสู่ขวัญ แต่งแก้เสียเคราะห์ที่นำมาซึ่งความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ และพิธีกรรมการเซ่นไหว้บูชาผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษที่จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอทุกปี พิธีกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นการผสมผสานกลมกลืนระหว่างความเชื่อเดิมในท้องถิ่นกับความเชื่อกระแสหลักที่เข้ามาในภายหลังซึ่งมีการเลือกรับและปรับเข้าหากันเป็นความเชื่อทับซ้อนในพื้นที่จนเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

ปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีในอีสานดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม และกระแสการปะทะสังสรรค์ทางความคิดที่แตกต่างและความหลากหลาย จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าความเชื่อเรื่องผีและ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องบางประการอาจค่อย ๆ เลือนหายไปจากสังคมอีสาน แต่ด้วยความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจและมีความสัมพันธ์กับทุกช่วงขณะของการดำรงชีวิตมาอย่างช้านาน ประกอบกับกระบวนการในการปลูกฝังผ่านประเพณี พิธีกรรม การขัดเกลาทางสังคม จากรุ่นสู่รุ่น ความเชื่อเรื่องผีจึงที่เปรียบเสมือนส่วนหนึ่งและผูกพันกับวิถีชีวิตถึงแม้ชาวอีสานจะได้รับอิทธิพลมากมายจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ความเชื่อเรื่องผียังคงดำรงอยู่ในลักษณะของการประนีประนอมต่อร่องระหว่างความเชื่อแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ (ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, 2559 : 109) ด้วยการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบหรือรูปแบบบางประการของพิธีกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลของสังคม ความเชื่อเรื่องผียังคงมีบทบาทและความสำคัญในสังคมอีสาน ด้วยความพยายามของคนในท้องถิ่นที่มีการปรับเปลี่ยนผสมผสานความเชื่อเรื่องผีให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมสมัยใหม่สะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานยังคงมีความเชื่อเรื่องผีอย่างหนักแน่น ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าที่มีได้เป็นเพียงความเชื่อแต่คือการดำรงชีวิตภูมิปัญญาที่สืบทอดผ่านกาลเวลามาอย่างช้านาน

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่มีปรากฏการณ์ผสมผสานความเชื่อทางศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมหรือความเชื่อเรื่องผีอย่างเหนียวแน่นเห็นจากพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตเริ่มจากมีพิธีการสู่ขวัญเด็กแรกเกิดหรือเมื่อเข้าสู่พิธีแต่งงานในช่วงหนึ่งจะมีพิธีบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้ทราบและให้มาคุ้มครอง เมื่อมีความเจ็บป่วยความเชื่อเรื่องผีก็เข้ามาเกี่ยวข้อง หากคนป่วยไปกระทำสิ่งที่ถือว่าเป็นการผิดผี ก็จะมีวิธีการรักษาโดยการให้ผีฟ้าเข้าประทับทรงเพื่อรักษาและแก้ไขสิ่งที่กระทำผิดด้วยการขอขมา จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิตจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการส่งวิญญาณของผู้ที่จากไปให้ไปสู่ภพที่มีแต่ความสงบสุข และยังมีพิธีกรรมในฮีตเดือนเก้าหรือบุญข้าวประดับดินเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ความเชื่อเรื่องผีนี้เกี่ยวข้องกับ ป่า เขา ไร่ นา และหมู่บ้าน ชาวอุบลราชธานีเชื่อว่าธรรมชาติรอบ ๆ ตัว จะมีภูติผีวิญญาณสิงสถิตอยู่ซึ่งมองไม่เห็นแต่สัมผัสได้ด้วยความรู้สึกที่มีอยู่ สังเกตได้จากกรณีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอย่างสม่ำเสมอเกือบตลอดทั้งปี หรือเมื่อมีเหตุการณ์ที่ผิดปกติเกิดขึ้น เป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าก็จะมีการบนบานขอขมาต่อภูติผีวิญญาณ เพื่อเป็นการเรียกขวัญและกำลังใจของตนกลับคืนมา ผีจึงเปรียบเสมือนอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ได้ เป็นเหมือนกรอบการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ดังที่สารัจ นามอ่อนและคณะ (2555: 27) กล่าวถึงเรื่องเล่าในพระธัมมปทัฏฐกถา ภาค 7 เรื่อง บุรพกรรมของพระองค์ ที่กล่าวถึงชาวเมืองอุบลราชธานีที่ยึดมั่นปฏิบัติประเพณี จาริต 12 คอง 14 ดังตัวบท

“มาบัดนี้ หมู่เฮาชาวพุทธไทยอีสาน และชาวพุทธไต่อุบลราชธานีได้ยึดถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ เรียกว่า จาริต 12 คอง 14 โดยเฉพาะจาริต 7 คือบุญช่าชะ หรือบุญเบิกบ้าน เพื่อกำจัดปิดเป่าสิ่งอัปมงคล สิ่งชั่วร้ายที่แอบแฝงอยู่ในจิตใจประชาชน และสถิตอยู่ตามหมู่บ้านชุมชนหัวไร่ปลายนาให้หมดสิ้นไป บ้านเมืองก็จะสงบสุขร่มเย็นเหมือนพระนครไพศาลในอดีต ฉะนั้นแล”

(สารัจ นามอ่อน และคณะ 2555 : 27)

ตัวบทข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าชาวอุบลราชธานีมีความเชื่อเรื่องผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติโดยแสดงออกผ่านพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ มาอย่างช้านาน นอกจากนี้อินันท์ สงเคราะห์ (2556 : 46-60) ยังได้กล่าวถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในอีสานใต้ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผี

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2563 ISSN: 1513-4563

และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีในจังหวัดอุบลราชธานีแสดงให้เห็นว่าปัจจุบันชาวอุบลราชธานียังคงมีความเชื่อเรื่องผีและยังคงมีพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับผี จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อเรื่องผีในจังหวัดอุบลราชธานียังคงมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมทั้งหน้าที่ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ถึงแม้ว่าจะมีพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อกระแสหลักหรือแม้แต่ความคิดสมัยใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามา แต่ความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวกับผีก็สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางความหลากหลายได้ในจังหวัดอุบลราชธานี กล่าวได้ว่าจังหวัดอุบลราชธานีเป็นหนึ่งในภาคอีสานที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับความเชื่อเรื่องผีมาอย่างยาวนาน

การสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกประเภทผีสามารถจำแนกได้ 2 แนวทางการศึกษาได้แก่ การศึกษาในแนวทางแรกเป็นการศึกษาโดยใช้แนวทางด้านมานุษยวิทยา ได้แก่ รายงานการวิจัยเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีกับบทบาททางสังคมของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธในภาคใต้ ของพรศักดิ์ พรหมแก้ว (2544) ที่ได้รวบรวมคำเรียกผี จำแนกผีตามเกณฑ์ลำดับชั้น ศึกษาบทบาททางสังคมของความเชื่อ รวมถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผี และงานวิจัยเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในอีสานใต้ของประเทศไทย ของอภินันท์ สงเคราะห์ (2556) ศึกษาและจัดกลุ่มผีและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีในอีสานใต้ และการศึกษาแนวทางที่สองเป็นการศึกษาโดยใช้แนวทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่องคำเรียกประเภทผีของคนไทยในชุมชนวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี ของมนสิการ เสงสุวรรณ (2550) วิทยานิพนธ์เรื่อง คำเรียกประเภทผีและความเชื่อเรื่องผีในภาษาไทยถิ่นภาคเหนือของปฎิญา บุญมาเลิศ (2555) และวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาาระบบคำเรียกประเภทผีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ของมนสิการ เสงสุวรรณ (2557) โดยวิทยานิพนธ์ทั้ง 3 เรื่องนี้ใช้แนวทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย แสดงให้เห็นระบบความคิดเกี่ยวกับผีของคนไทยในภาคกลาง ภาคเหนือ และ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งยังไม่พบวิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยที่ศึกษาคำเรียกประเภทผีในภาคอีสานโดยใช้แนวทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาคำเรียกประเภทผีอีสานในจังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากชาวอุบลราชธานียังความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอย่างเหนียวแน่น และการศึกษาโดยใช้แนวทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์คำ เพื่อให้เข้าถึงความหมาย และนำมาซึ่งการทำความเข้าใจโมทัศน์ การดำรงอยู่ และบทบาทของความเชื่อเรื่องผีของสังคมอีสานในปัจจุบันรวมถึงการเลือกรับปรับเปลี่ยนระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อใหม่ที่สังคมอีสานกำลังเผชิญอยู่ได้อย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์

ศึกษาบทบาทของความเชื่อเรื่องผีต่อสังคมอีสานที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องผีสามารถดำรงอยู่ในสังคมอีสานในปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ผู้วิจัยเลือกพื้นที่เก็บข้อมูลในจังหวัดอุบลราชธานีเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ยังมีความเข้มข้นของภาษาไทยถิ่นอีสานตามเกณฑ์ ของสุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2547) และได้คัดเลือกพื้นที่ทั้งหมด 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอเดชอุดม อำเภอดอนมดแดง และอำเภอม่วงสามสิบ ตามการแบ่งประเภทชุมชนบท ของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 10-14)

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน 2563 ISSN: 1513-4563

2. เก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาทั้งหมดจำนวน 40 จำแนกเป็นอำเภอละ 10 คน ต้องเป็นผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นอุบลราชธานีเป็นภาษาแม่ ไม่เคยย้ายภูมิลำเนา อายุ 50 ปีขึ้นไปทั้งเพศชายและหญิง

3. การศึกษาบทบาทของความเชื่อเรื่องผีต่อสังคมอีสานเป็นผลจากการศึกษาคำเรียกประเภทผีในภาษาไทยถิ่นอุบลราชธานี ตามแนววรรณศาสตร์ชาติพันธุ์ เพื่อให้เข้าถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานอย่างเป็นระบบ

วิธีการดำเนินงานวิจัย

1. การเตรียมการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผีในภาคอีสานจากเอกสารและหนังสือเพื่อทำให้เข้าใจภาพรวมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อนำมาใช้ในขั้นตอนการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาและเสนอในผลการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาและจดบันทึกลงในตารางสำหรับเก็บข้อมูลที่ได้จัดทำไว้โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มคำถามเพื่อให้ได้คำเรียกประเภทผี ความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณี เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาเป็นภาษาถิ่นอุบลราชธานีเพื่อข้อมูลที่เป็นธรรมชาติเกี่ยวกับคำเรียกประเภทผีและข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีชาวอีสาน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำคำเรียกประเภทผีและข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ได้จากเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บอกภาษามาวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายโดยเริ่มจากกระบวนทัศน์แห่งความแตกต่าง ระบุบรรดลัทธิของแต่ละมิติแห่งความแตกต่าง และนำมาจัดจำพวกแบบชาวบ้าน (Folk Taxonomy) เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์และลำดับขั้นของคำเรียกผีที่จะสะท้อนให้เห็นกระบวนการคิดและการทำความเข้าใจวัฒนธรรมและบทบาทของความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน

ผลการวิจัย

จากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาตามแนวทางวรรณศาสตร์ชาติพันธุ์แล้วแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีและสะท้อนบทบาทสำคัญของความเชื่อเรื่องผีที่มีต่อชาวอีสานหลายประการ ได้แก่ บทบาทด้านการสร้างความมั่นคงทางจิตใจที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ การรักษาโรค และ การประกอบอาชีพ อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือที่ใช้ควบคุมสังคม อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน และ บทบาทในการสร้างความเพลิดเพลิน มีรายละเอียดดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องผีสร้างความมั่นคงทางจิตใจ

ความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นเกิดจากความหวาดกลัวและความไม่รู้ของมนุษย์ต่อปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถอธิบายได้ซึ่งมีผลต่อชีวิตทั้งในแง่ดีและร้ายจึงนำไปสู่ความเชื่อและมีประกอบพิธีกรรม (Malcolm Hamilton, 1998: 5, อ้างใน ธีรพงษ์ มีไธสง, 2560: 14) ความรู้สึกมั่นคงของจิตใจมีความสำคัญต่อ

การดำรงชีวิต พิธีกรรมและความเชื่อจึงเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของมนุษย์หรือความต้องการของคนในสังคมอีสานเพื่อความรู้สึกที่มั่นคงปลอดภัยและสามารถดำเนินชีวิตต่อไป

1.1 การบนบาน

ชาวอีสานกับความเชื่อเรื่องผีมีสัมพันธ์กันในลักษณะการพึ่งพาอาศัยตามบทบาทหน้าที่ของผีแต่ละประเภท ด้วยการขอพรและต่อรองในสิ่งที่ต้องการหรือการบนบาน ชาวอีสานเรียกการบนบานว่า “การบ่า” เป็นการขอให้ผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือให้ประสบความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ มักจะบนบานในเรื่องลาภยศ ชื่อเสียงความสำเร็จในหน้าที่การงาน ความเป็นอยู่ที่ปลอดภัย โดยต้องแจ้งเวลา สถานที่ และสิ่งที่จะนำมาตอบแทนแลกเปลี่ยนหากประสบความสำเร็จ (อนันตศักดิ์ พลแก้วเกษ, 2561: 162) นอกจากนั้นโดยทั่วไปชาวอีสานมักจะบนบานเกี่ยวกับฝน ปริมาณน้ำอากาศในฤดูทำนา บนเพื่อไม่ให้ติดทหารเกณฑ์ การบนเพื่อให้การค้าขายได้กำไร บนเพื่อให้สอบเข้ามหาวิทยาลัยหรือบรรจุข้าราชการได้ การกล่าวขอพรในโอกาสที่จะต้องมีการเดินทางไปย้ายถิ่นฐาน หรือย้ายเข้ามาในหมู่บ้าน การแต่งงานมีครอบครัวใหม่ เป็นต้น เมื่อประสบผลตามความประสงค์ก็จะตอบแทนผีด้วยการแสดงความเคารพผ่านเครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ หรือมอบสิ่งของ อาหาร หรือมหรสพให้ตามที่ตกลงไว้

ผีที่ชาวอีสานนิยมบนบานจะเป็นผีประเภทผีดีหรือผีที่ให้คุณต่อมนุษย์เท่านั้น ชาวบ้านจะเลือกบนบานในเรื่องที่สอดคล้องกับความสามารถหรือหน้าที่เฉพาะของผีประเภทนั้น ๆ เช่น หากต้องการบนบานในเรื่องโชคลาภ มักจะบนบานกับนางตานีนางตะเคียน หรือกุมารทอง ซึ่งมีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการให้โชคลาภ โดยเฉพาะ แต่ผีที่ชาวบ้านนิยมบนบานมากที่สุดคือ ผีปู่ตา เนื่องจากความเคารพนับถือและเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งยังเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของหมู่บ้าน มีหน้าที่เฉพาะในดูแลสรรพสิ่งในหมู่บ้าน ค้ำครองชาวบ้านให้อยู่ดีมีสุข จึงมักจะไปขอพรหรือบนบานเพื่อให้เจ้าปู่ช่วยดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จและปลอดภัย ความศักดิ์สิทธิ์ของผีปู่ตาเกิดจากความเคารพนับถือประกอบกับความรู้สึกใกล้ชิดสนิทใจ เนื่องจากมีความสัมพันธ์ในลักษณะของการเป็นบรรพบุรุษและจากการสื่อสารผ่านเฒ่าจ้ำหรือคนทรงรวมถึงการบอกเล่าจากปากต่อปาก ชาวบ้านจะแก้บนด้วยสิ่งที่เชื่อว่าผีปู่ตาพึงพอใจที่สุด แต่ทั้งนี้ขึ้นกับเรื่องที่บนบาน หากบนในสิ่งเล็กน้อย เช่น สุขภาพ การเดินทาง ของที่นำมาแก้บนมักจะเป็นเครื่องเซ่นไหว้ แต่ถ้าหากบนบานถึงตำแหน่ง การสอบเข้ารับราชการ มักจะมีการแก้บนด้วยการแสดงหมอลำ กล่าวได้ว่าหากผู้ที่บนบานมีความกังวล ไม่มั่นคงทางจิตใจหรือมีความคับข้องใจมากสิ่งที่จะนำมาแก้บนก็ต้องมีความเหมาะสมจึงจะเกิดความเชื่อมั่นว่าจะประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา

บุคคลที่ประสบกับสภาวะที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจการบนบานจึงเปรียบเสมือนการต่อรองแลกเปลี่ยนกับอำนาจเหนือธรรมชาติตามความเชื่อเพื่อให้ช่วยเหลือและรับรองความสำเร็จด้วยสิ่งที่จะนำมาแก้บน การบนบานจึงมีบทบาทสำคัญต่อสภาวะจิตใจของผู้บนบานให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย มั่นคงและมีได้เผชิญกับปัญหาหรือความคับข้องใจเพียงลำพัง ส่งผลให้มีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตและการทำหน้าที่ต่อไป

1.2 บทบาทด้านสุขภาพ

อาการเจ็บป่วยตามความเชื่อของชาวอีสานส่วนหนึ่งเชื่อว่าเกิดจากการการทำความผิดจากจารีตประเพณีในสังคมหรือเกิดจากการกระทำของผี เมื่อผู้ป่วยเข้ารับการรักษาจากการแพทย์แผนปัจจุบันแล้วไม่

หายขาด หรือเกิดความวิตกกังวลจากการคาดหวังผลของการรักษาและการตีความสาเหตุของอาการป่วยจนมากเกินไปอาจส่งผลให้หมดกำลังใจในการดำเนินชีวิต จึงเลือกเข้ารับการรักษาด้วยการแพทย์ทางเลือก การรักษาอาการป่วยด้วยพิธีล่ำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาช้านานเป็นรักษาโดยการอ้อนวอนและอัญเชิญผีฟ้าให้มาช่วยรักษา เนื่องจากมีความเชื่อว่าอาการเจ็บป่วยของมนุษย์ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการละเมิดต่อผีบางชนิด ผีฟ้าจะบอกกล่าวถึงลักษณะอาการและสาเหตุที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยนำไปสู่การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามจารีตประเพณีของสังคม พิธีการล่ำผีฟ้าประกอบไปด้วย หมอล่ำผีฟ้าหรือนางเทียมเป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับผีฟ้า หมอแคน ผู้ป่วย คายรักษาหรือเครื่องสังเวยบูชา และบุคคลใกล้ชิดหรือญาติของผู้ป่วย ขั้นตอนในการล่ำผีฟ้าโดยหมอล่ำผีฟ้าจะเริ่มพิธีด้วยการคุกเข่าตรงหน้าเครื่องบูชาแล้วจึงเชิญผีฟ้าให้มารับเครื่องบูชา หมอล่ำผีฟ้าจะ “ล่ำส่ง” จนทราบสาเหตุแห่งการเจ็บป่วยถ้าสาเหตุนั้นเกิดจากผีฟ้า หมอล่ำผีฟ้า ก็จะขับลำน้าอ้อนวอน หมอแคนจะเป่าแคนประกอบการล่ำผีฟ้า บริวารผีฟ้าหรือผู้ป่วยบางรายจะฟ้อนบูชาผีฟ้าด้วย

การล่ำผีฟ้าเป็นการรักษาจากสาเหตุที่เกิดจากความสัมพันธ์ของบุคคลและจิตใจ อีกทั้งองค์ประกอบในพิธีกรรมมีส่วนสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นและคลายความวิตกกังวล ทำนองและจังหวะที่ใช้ในพิธีล่ำผีฟ้ามีผลกับการรักษาในทางการแพทย์เรียกว่า ดนตรีบำบัดส่งผลต่อสภาวะทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม ด้วยความสนุกสนานรื่นเริงและสร้างบรรยากาศความศักดิ์สิทธิ์จากท่วงทำนอง ผู้เข้าร่วมพิธีจึงร่วมกันฟ้อนรำซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวร่างกาย ทำให้เกิดสภาวะสมดุลระหว่างร่างกายและจิตใจ ส่งผลให้การรักษามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังที่ กฤติยา แสงเจริญ (2527) อ้างใน กลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย (2546 : 34) กล่าวว่า ปัจจัยที่ทำให้การรักษาด้วยพิธีล่ำผีประสบความสำเร็จ ได้แก่ ประการแรก ผู้ป่วยเกิดจากความเชื่อมั่นว่าจะหาย ประการที่สองผู้นำในพิธีเข้าใจผู้ป่วยเนื่องจากอยู่ในชุมชนหรือวัฒนธรรมเดียวกัน ประการที่สาม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการล่ำผีฟ้ามีผลทั้งด้านจิตใจและร่างกาย ประการที่ห้า ผู้ป่วยได้ระบายปัญหาและได้รับกำลังใจรวมถึงคำแนะนำ ประการที่หก รู้สึกได้รับการปกป้องและปลอดภัยจากการใช้ฝ้ายผูกข้อมือในพิธีกรรม และประการสุดท้าย การล่ำและเสียงดนตรีช่วยให้ผู้ป่วยเปิดใจมากขึ้นทำให้การรักษามีประสิทธิภาพ

การรักษาโรคด้วยพิธีล่ำผีฟ้าเป็นการรักษาสภาวะทางจิตใจ และโรคที่รักษาหายมักจะเป็นโรคทางจิตเวช เช่น โรคเครียด นอนไม่หลับ เก็บตัวไม่ยอมเข้าสังคมและความสับสน เป็นต้น และเนื่องด้วยความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อผีฟ้าที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอน มาจากบรรพบุรุษประกอบกับองค์ประกอบหรือบรรยากาศในพิธีกรรมการได้รับความอบอุ่นและความเข้าใจจากบุคคลรอบข้าง ช่วยรักษาเยียวยาจิตใจของผู้ป่วย นำมาสู่ความมั่นคงทางจิตใจและพร้อมที่จะต่อสู้กับความเครียดที่และอาการป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจต่อไป

1.3 บทบาทด้านการประกอบอาชีพ

ชาวอุบลราชธานีมีพื้นที่ทั้งหมด 15,744 ตารางกิโลเมตรซึ่งนับว่ามีพื้นที่มากที่สุดของภาคอีสานรองจากจังหวัดนครราชสีมา เป็นเนื้อที่ถือครองด้านการเกษตรทั้งหมด 5.8 ล้านไร่ โดยแยกเป็นพื้นที่นาถึง 4.2 ล้านไร่ กล่าวได้ว่ามีการประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรเป็นสำคัญโดยเฉพาะการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและทรัพยากรทางธรรมชาติมาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะวัดความสำเร็จในการประกอบอาชีพ คือ ต้องอาศัยฝนหรือน้ำเพื่อทำการเกษตรและต้องมีปริมาณที่เหมาะสมไม่มากหรือน้อยจนเกินไป ประกอบกับดิน

ที่ดีมีความอุดมสมบูรณ์ รวมถึงสภาพอากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเจริญงอกงามของข้าวที่จะนำมาซึ่งผลผลิตที่มีคุณภาพและได้ปริมาณที่ต้องการแต่ด้วยธรรมชาติเป็นสิ่งที่ยากจะควบคุมได้บางปีฝนทิ้งช่วงทำให้แล้ง หรือบางปีฝนตกหนักทำให้เกิดอุทกภัยส่งผลเสียทั้งผลิตผลทางการเกษตรและการดำรงชีวิต

ชาวอีสานความเชื่อเรื่องผีผีตาแฮกและแม่โพสพที่มีหน้าที่และที่อยู่อาศัยที่เกี่ยวข้องที่นาและข้าว โดยเฉพาะ เชื่อว่าตลบันดาลให้ผลิตผลทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ นำความสงบร่มเย็นให้กับเจ้าของที่นาและครอบครัว และเนื่องด้วยข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อชาวอีสานมากทั้งการนำข้าวที่ได้ในแต่ละปีไปจำหน่ายและเก็บบางส่วนไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน จึงมีการเซ่นไหว้บูชาผีตาแฮกและแม่โพสพทุกขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับการทำนาตั้งแต่การปักดำจนกระทั่งการนำข้าวเข้ายุ้งฉาง ดังที่ พระอธิการทิพเนตร ปญญาทีโป (2562 : 20) กล่าวว่า ก่อนการเริ่มลงมือทำนาในแต่ละปีจะต้องทำพิธีบูชาหรือเลี้ยงผีตาแฮกโดยเจ้าของที่นาจะเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ ได้แก่ เหล้าขาว ไก่ต้ม ดอกไม้ ธูปเทียน บุหรี่ หมากพลู และทำพิธีอัญเชิญผีตาแฮกให้มาสถิตอยู่ที่นาเพื่อปกป้องคุ้มครองไร่นาให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม จึงจะลงมือปักดำหรือว่านกล้า

ชาวอีสานมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีตาแฮกและแม่โพสพตั้งแต่การเริ่มปักดำข้าวกล้าในนา เรียกว่า พิธีปักกกแฮก ก่อนการทำนาหรือประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ จะต้องเลี้ยงผีตาแฮกก่อนและทำนายด้วยไข่ หากไข่เป็นน้ำทายน่าปีนี้จะท่วม ไข่เป็นผงทายน่าปีนี้ฝนจะแล้ง ไข่เน่าทายน่าปีนี้จะมิดูรพีซมารบกวาน หากไข่งามทายน่าทำนาปีนี้จะได้ดี และทำพิธีปักกกแฮก โดยนำขันธห้า เครื่องเซ่นบูชาต่าง ๆ อธิฐานถึงแม่โพสพ แล้วปักกล้าในนา 14 ต้น พร้อมกับเสกมนต์ดำนานา ดังเช่น

“ไอนี้ ไส้ก้าขาว นานี้ น้าท้าวทุม ท้าวทุมให้กูมาแฮกนา กูจักแฮก พญาให้กูมาแฮกไส้ กูจักมาแฮก ปักกกนี้ให้กูได้จ้วมแลลาย ปักกกนี้ให้กูได้ควายเข้าช่อง ปักกกนี้จักจับให้บินหนี ปักกกนี้แมงดาให้บินหนี ปักกกนี้ให้ได้อ้งแก้วก้า ปักกกนี้ให้ได้อ้งแก้วหมื่น ปักกกนี้ให้ได้อ้งข้าวใหญ่ท่อมานอ้อย ปักกกนี้ให้เป็นเศรษฐีย่อนชาย ข้าว โอมลธิการ ย่าข้าวเอย มือนี้แม่่นมือนี่วันดี โอม” “ชยะ วิรุฬพะ กก กอ ดอ ตก”

(สวิง บุญเจิม, 2554 : 37)

การทำนาเป็นอาชีพหลักในการสร้างรายได้มาจุนเจือครอบครัวชาวอีสานจึงมีความปรารถนาให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ เจริญงอกงามได้ทั้งปริมาณและคุณภาพเพื่อจำหน่ายให้ได้ราคาดี ชาวอีสานจึงมีคาถาจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำนามีการกล่าวถึงผีตาแฮกและแม่โพสพ ได้แก่ คาถาเกี่ยวข้าว คำปลงข้าว คาถานำข้าวขึ้นยุ้งฉาง คาถาเปิดแล้ว เป็นต้น สะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ ความสำคัญ และผลประโยชน์ของผีตาแฮก และแม่โพสพ กับการทำนาและความเป็นอยู่ของชาวอีสาน การทำอาชีพเกษตรกรรมต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางธรรมชาติในเรื่องน้ำ ดิน อากาศหรือปัญหาในเรื่องศัตรูพืชซึ่งยากที่จะควบคุมได้ การบูชาผีตาแฮกและแม่โพสพนี้เปรียบเสมือนการสร้างขวัญกำลังใจก่อนการทำนาให้ช่วยปกป้องรักษาข้าวกล้าในนาจึงนำมาซึ่งกำลังใจและลดความตึงเครียดในการประกอบอาชีพ

2. ความเชื่อเรื่องผีเป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคม

ติดตามความเชื่อของชาวอีสานแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังที่ อภินันท์ สงคราม (2556 : 47) กล่าวว่าความเชื่อเรื่องผีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว จำแนกเป็นผีชั้นสูง เช่น ผีแถนหรือผีฟ้า ผีชั้นกลาง เช่น ผีประจำทรัพย์ากร ได้แก่ ผีปู่ตา นางตะเคียน ผีประจำบ้านหรือที่อยู่อาศัย ผีตาแฮก และ ผีชั้นต่ำ เป็นผีร้ายเช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีแม่หม้าย ผีกองกอย ผีพราย ความดีร้ายหรือชนชั้นของผีแสดงให้เห็นการยอมรับและการกีดกันทางสังคม ดังเช่น ชาวอีสานมักทำพิธีขับไล่เมื่อมีผู้ที่มีพฤติกรรมที่ผิดแปลกไปจากบรรทัดฐานในสังคมมักจะถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบ เนื่องจากมุ่งร้ายทำลายขวัญและชีวิตของผู้อื่น ผีประเภทนี้ไม่มีที่อยู่อาศัยแน่นอน กินของดิบของสกปรกและเกิดจากการกระทำผิด มีพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับบรรทัดฐานของชุมชน เช่น เกิดกับคนที่เรียนวิชาอาคมที่เกี่ยวกับการอยู่ยงคงกระพันหรือเกี่ยวข้องกันมนตร์เสน่ห์แต่ไม่สามารถปฏิบัติตามข้อกำหนด กินของดิบ เก็บเนื้อเก็บตัว ไม่คบหากับคนทั่วไป ส่งผลให้ผู้คนหวาดกลัวและรังเกียจจนไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ในสังคมหรือหมู่บ้านเดียวกันได้ ดังที่ สมชาย นิลาธิ (2555 : 3-4) กล่าวว่า เมื่อบุคคลใดที่มีพฤติกรรมประกอบกับเหตุการณ์ผิดปกติที่เกิดขึ้นในสังคมก็จะถูกเพ่งเล็งว่าเป็นปอบ สังคมก็จะเริ่มมีปฏิกิริยาที่ผิดปกติกับบุคคลนั้น รวมถึงครอบครัวนั้นด้วย เช่น ไม่ยอมพูดคุยคบหาสมาคมด้วย ไม่ร่วมรับประทานอาหาร ไม่ร่วมงาน ถ้ามีความรู้สึกกลัวหรือเกียจชังก็จะไม่ยอมเดินผ่านที่นาบ้านเรือน ขว้างปาสิ่งของทำร้าย ทำลายร่างกายและทรัพย์สิน ซึ่งเป็นสัญญาณบอกให้ทราบว่าไม่ต้องการให้อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน และในทางมานุษยวิทยาและสังคมศาสตร์ การขับไล่ผู้ที่เชื่อว่าเป็นปอบคือกลไกการสร้างความเชื่อของคนในชุมชน

ความเชื่อเรื่องผีเป็นกุศโลบายในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมผ่านความเชื่อ หากเป็นผู้ประพฤติดีย่อมได้รับความเคารพนับถือ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข แต่ถ้าหากพฤติกรรมหรือกระทำสิ่งที่ผิดจากบรรทัดฐานของสังคมก็จะถูกกีดกันขับไล่ให้ออกไปจากชุมชน ดังเช่นในกรณีผีปอบที่เกิดกระแสสังคมในการพิพากษาตัดสินและพยายามเชื่อมโยงกับความเชื่อเหนือธรรมชาติ ผ่านการตีตราว่าเป็นปอบ เป็นมดดิประชาคมของคนในพื้นที่ที่เห็นพ้องกันและไม่ต้องการที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนเหล่านี้จึงเกิดการกีดกันและขับไล่ให้บุคคลนั้นออกไปจากพื้นที่ สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งผ่านกระบวนการทางสังคมหรือวิธีการที่รุนแรงโดยใช้กำลังบังคับ (กมลเลิศ โปธิกนิษฐ, 2555 : 125) ดังนั้นความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานที่มีการจำแนกผีส่วนใหญ่ออกเป็นผีดีและผีร้ายหรือตามลำดับชั้นของผีเปรียบเสมือนการจำลองพฤติกรรมของคนในสังคม กล่าวคือ ผีประพฤติดีจะมีที่อยู่อาศัยชัดเจน กินอาหารที่ชาวบ้านนำมาเช่นไหว้บูชาเท่านั้น ส่วนผีร้าย มักจะมีที่มาจากผู้ที่กระทำผิดจากจารีตประเพณีของสังคม เช่น ผีป่าหรือผีโพงเกิดจากผู้ที่ชอบกินของดิบ ผีพรายเกิดจากว่านทางไสยศาสตร์ เป็นต้น และไม่มีที่อยู่อาศัยที่ชัดเจน เปรียบเสมือนการไม่มีพื้นที่ทางสังคมและการกีดกันออกไปจากสังคมดังนั้นความเชื่อเรื่องผีนับเป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคมผ่านความเชื่อให้คนในสังคมดำเนินชีวิตตามจารีตประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นในสังคม

3. ความเชื่อเรื่องผีมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

ผีมีที่อยู่อาศัยหรือสิงสถิตอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งสิ่งปลูกสร้าง สถานที่ทางความเชื่อ และจากการศึกษาพบว่าที่อยู่อาศัยของผีส่วนมากจะอยู่ในทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่นา ป่า ต้นไม้ จอมปลวก พื้นดิน ข้าวและน้ำ เป็นต้น ชาวอีสานเชื่อว่าในสถานที่หรือทรัพยากรต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีที่มาและมีผู้ปกป้องคุ้มครองเป็นเจ้าของและอยู่อาศัยในสถานที่หรือทรัพยากรนั้นจึงมักจะมีการบอกกล่าวหรือขอขมาเมื่อเดินทางเข้าออกสถานที่หรือมีความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเสมอเพื่อไม่ให้เกิดการล่วงล้ำเจ้าของหรือผีที่อาศัยอยู่และยังเป็นการป้องกันอาการเจ็บป่วยที่เชื่อว่าเกิดจากผีอีกด้วย

พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ความลึกลับ ปราณการณ์และอาการป่วยชาวบ้านไม่สามารถหาคำอธิบายได้ทำให้มีความเกรงกลัวที่นำทรัพยากรมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น จึงนับได้ว่าเป็นบทบาทของความเชื่อเรื่องผีส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนได้เป็นอย่างดี ชุมชนของภาคอีสานมีป่าที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือคือ ดอนปู่ตา ที่เชื่อว่าผีปู่ตาสังสถิตอยู่ โดยพื้นที่ของดอนปู่ตามักจะตั้งอยู่ที่เนินสูง เป็นป่าทึบ มีสัตว์ป่ามากมาย บรรยากาศ สภาพแวดล้อมประกอบด้วยความเชื่อเรื่องผีสร้างเสริมความรู้สึกและความเชื่อ ที่มีอยู่เดิมให้หนักแน่นขึ้นจึงไม่มีผู้ใดรุกล้ำพื้นที่ดอนปู่ตา ดังที่ บุญยงค์ เกศเทศ (2542 : ออนไลน์) กล่าวว่า ดอนปู่ตามีลักษณะเป็นป่าทึบ พื้นที่เฉลี่ย 1-100 ไร่ ในเกือบทุกชุมชนของเขตภาคอีสาน จากการสำรวจการใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่าดอนปู่ตาในพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชนในภาคอีสานพบว่าชาวบ้านได้ใช้ทรัพยากรผลิตผลป่าอย่างประหยัดและเกิดคุณค่าถึงแม้จะมีไม้ขนาดใหญ่ พืช สมุนไพร เห็ด สัตว์ป่ามากมายที่จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากดอนปู่ตามีข้อห้ามเป็นเขตอภัยทาน ห้ามตัดไม้หรือจับสัตว์ต่าง ๆ ในบริเวณดอนปู่ตาและยังมีเจ้าเป็นผู้สื่อสารกับผีปู่ตารวมถึงดูแลทรัพยากรบริเวณดอนปู่ตาอีกด้วย หากผู้ใดฝ่าฝืนผีปู่ตาคงจะดลบันดาลให้เจ็บป่วยหรือเกิดเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อและศรัทธาในสถาบันดอนปู่ตาอย่างจริงจัง รวมถึงยอมและปฏิบัติตามข้อห้ามที่ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดขึ้น เช่น ห้ามตัดไม้ ห้ามล่าสัตว์ หรือแม้แต่ห้ามประพาศปฏิบัติสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม ในพื้นที่อาณาบริเวณดอนปู่ตา

ความเชื่อเรื่องผีสามารถกำหนดบทบาทพฤติกรรมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพึ่งพาป่าดอนปู่ตาของชุมชนเป็นไปเพื่อการยังชีพ ซึ่งเป็นเหตุให้ชาวบ้านต้องประสานกลมกลืนกับป่าอย่างมีเงื่อนไข เก็บผลผลิตหรือใช้ประโยชน์จากป่าอย่างประหยัด หวงแหน และด้วยความเคารพ เนื่องจากเชื่อว่าป่าดอนปู่ตานี้เป็นที่อยู่อาศัยของผีปู่ตา แม้ในภาคอีสานจะมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากทรัพยากรในชุมชนและการตัดไม้รวมถึงการขยายพื้นที่ทางการเกษตรเป็นจำนวนมาก แต่ป่าดอนปู่ตายังคงความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งในบางพื้นที่ยังมีการจัดให้ป่าดอนเจ้าปู่เป็นผืนป่าอนุรักษ์

4. ความเชื่อเรื่องผีมีบทบาทด้านความบันเทิง

หมอลำเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีความสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของภาคอีสานที่มีการสืบทอดต่อกันมาอย่างช้านานมีการพัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องกับสื่อความบันเทิงและความนิยมในปัจจุบันเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง หมอลำมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญต่อสังคมในด้านการให้ความบันเทิง การรักษาโรค และบทบาทการควบคุมสังคม ดังที่ สันตุสิทธิ์ บิรวงษ์ตระกูล (2560 : 82) กล่าวว่า สื่อพื้นบ้านหมอลำ

ล้าเป็นสถาบันย่อยทางสังคมที่ทำหน้าที่ของตนเสมือนอวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกาย การรักษาวัฒนธรรม และหน้าที่ในการควบคุมทางสังคม เช่น ความเชื่อและนิทาน เป็นหน้าที่สำคัญของสื่อพื้นบ้านหมอลำ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานมักจะมีความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นองค์ประกอบในพิธีกรรมเสมออาจเป็นเพียงบทสวดที่มีการใช้ทำนองหรือการเอื้อนที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น พิธีสู่ขวัญ พิธีแต่งแก้เสียเคราะห์ หรือการรำยรำ การแสดงของคณะหมอลำในประเพณีประจำปีและการแก้บน เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีไหว้ผีปู่ตา หรือเพียงทำนองลำประกอบกับเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น พิธีรำผีฟ้าที่เป็นพิธีกรรมที่เป็นต้นกำเนิดของหมอลำก่อนที่จะมีพัฒนาการเป็นการลำประเภทต่าง ๆ สื่อพื้นบ้านหมอลำเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับการดำเนินพิธีกรรมที่สามารถสร้างความศักดิ์สิทธิ์ความเพลิดเพลินให้กับพิธีกรรม ดังที่ จินดา แก่นสมบัติ (2552 : 193-194) กล่าวว่า รูปแบบโครงสร้างลายแคนประกอบพิธีกรรมล่ำผีฟ้ามีลักษณะทางเสียงที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึก เชื้อมนั้ ศรีทธา ความกระฉับกระเฉงประกอบกับรูปแบบของทำนองล่ำมีโครงสร้างหลักของทำนองประกอบด้วยกลุ่มโน้ตเสียงยาวสลัดกับกลุ่มโน้ตเสียงสั้นโดยใช้การเอื้อนลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์และมีเนื้อหาอ่อนหวาน เชื้อเชิญ ให้ความรู้สึกถึงความเชื้อมนั้ ความศรีทธา การเคารพบูชาอย่างสูงสุด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บริวารผีฟ้าและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมมีความเชื่อ ความศรีทธา การเคารพบูชาในผีฟ้า ผีแถน ผีบรรพบุรุษ จึงเป็นเหตุให้บริวารผีฟ้าที่เข้าร่วมในพิธีกรรม ฟ้อนรำประกอบพิธีกรรม

ความบันเทิงหรือสื่อพื้นบ้านหมอลำของชาวอีสานที่ใช้ในประเพณี พิธีกรรม หรือการจัดการแสดงในงานมหรสพในปัจจุบันมีจุดเริ่มต้นมาจากการลำในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีโดยตรงและยังคงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องผี ทำนองและจังหวะในการเอื้อนหรือเสียงเครื่องดนตรี มีบทบาทสำคัญต่อพิธีกรรมที่จะช่วยเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ ความเพลิดเพลิน สมาชิกในสังคมได้ทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคมผ่านความเพลิดเพลินในประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ยังคงอยู่ในสังคมอีสานต่อไป

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่องบทบาทของความเชื่อเรื่องผีในสังคมอีสาน เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงบทบาทของความเชื่อเรื่องผีต่อสังคมอีสานที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องผีสามารถดำรงอยู่ในสังคมอีสานในปัจจุบัน ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีในอีสานและการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาโดยคัดเลือกผู้บอกภาษาในจังหวัดอุบลราชธานีโดยใช้เกณฑ์ความเข้มข้นทางภาษาและวิเคราะห์ข้อมูลตามแนววรรคศาสตร์ชาติพันธุ์เพื่อให้เข้าถึงระบบนิเวศน์เกี่ยวกับความเชื่อและบทบาทของความเชื่อเรื่องผีต่อสังคมอีสาน

ผลการศึกษาพบว่าบทบาทของความเชื่อเรื่องผีในสังคมอีสานเป็นปัจจัยสำคัญที่ยังทำให้ความเชื่อเรื่องผีสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้แก่ บทบาทด้านการสร้างความมั่นคงทางจิตใจที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีพิธีกรรมและองค์ประกอบในพิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญในการช่วยเสริมสร้างความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ ปลอดภัย และสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ ได้แก่ พิธีกรรมการบนบาน เปรียบเสมือนการต่อรองแลกเปลี่ยนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมการรักษาโรคด้วยพิธี

ล่ำผีฟ้าเป็นการรักษาโรคที่สัมพันธ์กับสภาวะทางจิตใจของผู้ป่วย และพิธีกรรมเกี่ยวกับการประกอบบาศีพเกษตรกรรมที่มีบทบาทของความเชื่อเรื่องผีเข้ามาเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการทำนา อีกทั้งความเชื่อเรื่องผียังมีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือควบคุมสังคมเป็นกุศโลบายให้คนในสังคมประพฤติตนตามจารีตประเพณีผ่านความเชื่อเรื่องผีและการปฏิบัติต่อผีแต่ละประเภท นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผียังมีบทบาทในการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนโดยใช้ความเชื่อเรื่องผีกำหนดพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้อยู่ในขอบเขต และ บทบาทในการสร้างความบันเทิงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของประเพณีและพิธีกรรมของอีสานที่นอกจากจะช่วยกำหนดและส่งเสริมรูปแบบของพิธีกรรมต่าง ๆ ให้มีความศักดิ์สิทธิ์ และความรื่นเริงแล้วยังเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมและความเชื่อในสังคมอีสานอีกด้วย

ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับความเชื่อกระแสหลักหรือความเชื่อทางศาสนา ประกอบกับการปลูกฝังสั่งสอนจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการดำเนินชีวิต การขัดเกลาทางสังคม ประเพณี และพิธีกรรมที่มีความผูกพันอยู่ในทุกช่วงขณะของชีวิตของชาวอีสาน ปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปทำให้ความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องปรับเปลี่ยนและต่อรองระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อหรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ผ่านการทำให้เป็นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวหรือการนำวิธีการและรูปแบบที่ทันสมัยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรม ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมมีบทบาทที่การแสดงถึงความกตัญญู การเคารพบูชา และตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตใจหรือทำให้เกิดเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังช่วยให้เกิดความสามัคคี ความผูกพันระหว่างบุคคลในชุมชน และเนื่องด้วยการส่งเสริมและความร่วมมือกันของหลายภาคส่วนในสังคมทั้งผู้นำในชุมชน สมาชิกในชุมชน ผู้นำด้านศาสนา การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยในการอนุรักษ์ความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏผ่านประเพณีและพิธีกรรมของท้องถิ่น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าชาวอีสานยังให้ความสำคัญต่อความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผี เนื่องจากความเชื่อเรื่องผียังคงมีบทบาทสำคัญต่อสังคมและความพยายามและการร่วมมือกันเพื่ออนุรักษ์ประเพณีและพิธีกรรมของท้องถิ่นซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ให้คงอยู่ ความเชื่อเรื่องผีจึงสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมอีสานในปัจจุบันท่ามกลางโลกาภิวัตน์และวัฒนธรรมที่หลากหลาย

อภิปรายผล

ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสานซึ่งมีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเป็นหลัก จนกระทั่งมีความเชื่อทางศาสนาทั้งพุทธและศาสนาพราหมณ์เข้ามาราวพุทธศตวรรษที่ 14 พุทธศาสนาของอีสานไม่ได้มีความเชื่อที่ผ่านการวิวัฒนาการภายใต้ระบบวัฒนธรรมความเชื่อของท้องถิ่นที่หลากหลายจนกลายเป็นศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน (popular buddhism) ปัจจุบันสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้าด้านการสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้สะดวกและรวดเร็ว ความเชื่อในหลักของเหตุและผลแบบคนรุ่นใหม่ย่อมมีผลต่อวัฒนธรรมและความเชื่อเรื่องผีที่เป็นวัฒนธรรมการรวมกลุ่มที่จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเป็นวัฒนธรรมแบบปัจเจก สอดคล้องกับขงยูท นูราลีตี (2558 : 107) กล่าวว่า ความเชื่อในหลักเหตุผลและ

กฎหมายของคนรุ่นใหม่จะเข้ามาควบคุมสังคมส่งผลให้วัฒนธรรมแบบปัจเจกค่อย ๆ เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมแบบรวมกลุ่ม

ความเชื่อเรื่องผีได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงในขั้นแรกเมื่อความเชื่อกระแสหลักหรือศาสนาเข้ามาอิทธิพลในสังคมอีสาน แต่ความเชื่อเรื่องผีสามารถผสมผสานกลมกลืนเข้ากับความเชื่อทางศาสนาได้เป็นอย่างดี ในปัจจุบันมีผู้ตั้งคำถามเกี่ยวกับการมีอยู่และความสำคัญของความเชื่อเรื่องผีมากมายท่ามกลางสังคมที่ทันสมัย การสื่อสารและเข้าถึงข้อมูลอย่างไร้ขีดจำกัด จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าเมื่อสังคมรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาย่อมส่งผลกระทบต่อความเชื่อหรือวัฒนธรรมแบบเดิม ความเชื่อเรื่องผีหรือพิธีกรรมบางอย่างถูกลดบทบาทและความสำคัญลงและยังคงอยู่เพื่อในบางชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีหลายพื้นที่ที่ความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องยังคงอยู่และปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ด้วยการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบหรือรูปแบบบางประการของพิธีกรรม

ปัจจัยที่ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องผียังคงอยู่ในสังคมหรือในชุมชนอีสานท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนี้ ประการแรก ความเชื่อเรื่องผีมีบทบาทและเกี่ยวข้องกับทุกช่วงระยะเวลาชีวิตของชาวอีสาน สอดคล้องกับ นิวัฒน์ หนองเกษม (2558 : 91) กล่าวว่า วิถีชีวิตของชาวอีสานจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีอยู่เสมอ เช่น การทำพิธีบวงสรวงในต้นฤดูการที่มีการทำไร่ไถนาการขอฝนจากผีฟ้าพญาแถน การนับถือบูชาผีบรรพบุรุษ ผีประจำสถานที่ เป็นต้น

ประการที่สอง อิทธิพลจากความเชื่อทางศาสนาซึ่งเป็นความเชื่อกระแสหลักมีแนวคิดบางประการที่สอดคล้องและส่งเสริมความเชื่อเรื่องผีให้ความหนักแน่นยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ อธิพงษ์ มีโรจน (2554 : 115) กล่าวถึงพัฒนาการด้านความเชื่อเมื่อมีพระพุทธรูปศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในภายหลังศาสนาพุทธมีลักษณะที่เป็นรากฐานความเชื่อและมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผี ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิด แนวคิดเรื่องกรรมที่เชื่อมโยงกับสังสารวัฏเพื่อเป็นการอธิบายการเกิดใหม่และเงื่อนไขที่แตกต่างของชีวิตที่เกิดจากผลของการกระทำ และแนวคิดเกี่ยวกับการลงโทษหรือให้รางวัลจากสิ่งที่มีพลังอำนาจเหนือมนุษย์อยู่ก่อนแล้วเป็นการสนับสนุนความเชื่อเดิมให้มีน้ำหนักและดูเป็นเหตุผลมากขึ้นเป็นการตีความใหม่ให้เข้ากับความเชื่อเดิมและสามารถนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตได้อย่างกลมกลืน

ประการที่สาม องค์ประกอบในประเพณีและพิธีกรรมที่มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน สอดคล้องกับ วิลเลียม บาส คอม (William Bascom) อ้างในศุภลักษณ์ ใจวัง (2558 : 81-82) กล่าวถึง พิธีกรรมในมุมมองของโครงสร้างและหน้าที่ทางคติชนมีหน้าที่ในการให้ความเพลิดเพลินและการพบปะสังสรรค์ระหว่างครอบครัว ช่วยลดความตึงเครียดและความวิตกกังวลให้หมดสิ้นไป ดังนั้น ความบันเทิงหรือความเพลิดเพลินจึงทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความสนุกสนานผ่อนคลายและเป็นกลวิธีนำพาคนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีอีกด้วย

ประการที่สี่ การร่วมมือกันของคนในสังคมและบทบาทของผู้นำชุมชน ผู้นำในชุมชนเป็นผู้นำพา กิจกรรมหรือกระบวนการของพิธีกรรมและความเชื่อในชุมชนทั้งประเพณีพิธีกรรมประจำปี เช่น บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษา และบุญข้าวจี่ เป็นต้น พิธีกรรมส่วนบุคคล เช่น พิธีการบ่าหรือบนบาน พิธีขอขมา และพิธีเสียดเคราะห์ เป็นต้น และพิธีกรรมส่วนรวม เช่น ประเพณีทอดผ้าป่า และ พิธีทอดกฐิน เป็นต้น สอดคล้องกับโฆสิต

แพงสร้อย (2561 : 324) ผู้นำชุมชนและผู้นำทางจิตวิญญาณ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายก อบต. เต่าจ้ำ หมอสูตรขวัญ มัคคนายก พระสงฆ์และเจ้าอาวาส เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมและพิธีกรรมร่วมกับประชาชน เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

ประการที่ห้า การทำให้ความเชื่อเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ประเพณีและพิธีกรรมในอีสานจำนวนมากได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมให้กลายเป็นการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ช่วยส่งเสริมประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของท้องถิ่นให้สามารถคงอยู่ได้ สอดคล้องกับ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2559 : 109) ประเพณีในอีสานจำนวนมากแปรเปลี่ยนเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีบุญข้าวประดับดินที่มีพ่อค้าแม่ค้ารับทำห่อข้าวน้อยและประกอบพิธีกรรมแทนลูกหลาน

ความเชื่อเรื่องผีของคนอีสานที่มีความเชื่อนี้เป็นรากฐานของความเชื่อและได้มีการผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนาในภายหลังโดยความเชื่อเรื่องผีมิได้มีความสำคัญที่ลดลงไปเนื่องจากความเชื่อเรื่องผีในอีสานนั้นเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาก่อนและมีรากฐานที่เหนียวแน่นผ่านการอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดปลูกฝังมาจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านแนวทางในการดำรงชีวิต ผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดมาจนบางพิธีกรรมกลายเป็นประเพณีและส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เนื่องด้วยองค์ประกอบและบทบาทที่สำคัญหลายประการรวมถึงการส่งเสริมสนับสนุนของผู้นำในทุกภาคส่วนของชุมชนและการปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรมให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องผีและประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องยังสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสังคมความหลากหลายและการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาความเชื่อและทัศนคติเกี่ยวกับผีของชาวอีสานโดยเปรียบเทียบปัจจัยทางสังคม เช่น รุ่นอายุ การศึกษา อาชีพ ที่อยู่อาศัย ว่าส่งผลกระทบต่อความเชื่อและมโนทัศน์เรื่องผีและมีเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร รวมถึงแสดงให้เห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อและทัศนคติเรื่องผีของอีสานได้ในอนาคต
2. ศึกษาตัวบทและรูปแบบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวอีสานว่ามีการเปลี่ยนแปลงตัวบทหรือพิธีกรรมอย่างไรในสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

- กมลเลิศ โปธิกนิษฐ. 2555. “การทำให้เป็นผีปอบและการกีดกันทางสังคมในมุมมองของการบริหารความขัดแย้ง.” วารสารสถาบันพระปกเกล้า. 10 (2) : 121-143.
- กลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย. 2546. การแพทย์พื้นบ้านไทย ภูมิปัญญาของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการการพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก.
- โฆสิต แพงสร้อย. 2561. “การบูรณาการบทบาทของผู้นำทางจิตวิญญาณเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน.” วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 7 (3) : 315-327.
- จินดา แก่นสมบัติ. 2552. การศึกษาพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้าบ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอเบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม, สิริวิมล หงส์สุวรรณ, และอภิรักษ์ สงเคราะห์. 2556. ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับในชาติพันธุ์ลาว เขมร ส่วยและเวียดนามที่อาศัยอยู่ในบริเวณอีสานใต้ของประเทศไทย. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ธีรพงษ์ มีไธสง. 2554. ผีกับพุทธ การผสมผสานทางความเชื่อ. กรุงเทพฯ : อินทนิล
- นิวัฒน์ หนองเกษม. 2558. “ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาภาคอีสานกรณีศึกษาบ้านครบุรี ตำบลครบุรีใต้ อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา.” วารสารมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 4 (1) : 88-98.
- บุญยงค์ เกศเทศ. 2542. ตอนปู่ตา: ป่าวัฒนธรรมอีสาน (ออนไลน์). <https://pttinternet.pttplc.com/Greenglobe/2542/writing-01.html>, 23 มกราคม 2563.
- ปฎิญา บุญมาเลิศ. 2555. “คำเรียกผีและความเชื่อเรื่องผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ.” วารสารอิเล็กทรอนิกส์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 4 (1) : 587-604
- ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. 2559. “กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน.” วารสารกระแสวัฒนธรรม. 17 (32) : 100-110.
- พรศักดิ์ พรหมแก้ว. 2544. ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผี กับบทบาททางสังคมของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธในภาคใต้. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระอธิการทิพเนตร ปญญาทีโปและคณะ. 2562. “วิเคราะห์พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกในชุมชนตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี.” วารสารศิลปะการจัดการ. 3 (1) : 11-22.
- มนสิการ เฮงสุวรรณ. 2550. คำเรียกประเภทผีของคนไทยในชุมชนวัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี: ศึกษาแนวบรรพชนชาติพันธุ์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. 2557. การศึกษาระบบคำเรียกประเภทผีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: ศึกษาแนวบรรพชนชาติพันธุ์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ยงยุทธ บุราสิทธิ์ และคณะ. 2558. “ผีปอบ : วาทกรรมตกค้างในยุคออนไลน์.” **วารสารภาษาและวัฒนธรรม**. 34 (2): 93-109.
- ศุภลักษณ์ ใจวัง. (2558). “การศึกษาโครงสร้างบทบาทหน้าที่และคุณค่าในพิธีกรรมของชาวไทเขิน สันป่าตอง เชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สมชาย นิลอาธิ. 2555. “ผีปอบ บ้านรักษาผีปอบ กรณีศึกษาบ้านนาสาวนาน อำเภอพรรณานิคม จังหวัด สกลนคร.” **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี**. 3 (2) : 1-16.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2534. สังคมวิทยาชุมชน: หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สรวง บุญเจิม. 2554. **มรดกอีสาน**. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.
- สันดุสิต บิรวงษ์ตระกูล. 2560. “การสืบทอดชื่อพื้นบ้านหมอลำเรื่องต่อกลอน.” **วารสารกระแสวัฒนธรรม**. 18 (34) : 81-90.
- สาริจ นามอ่อนและคณะ. 2555. รายงานการวิจัย การศึกษาวิเคราะห์สาเหตุความเชื่อชาวพุทธที่มีต่อดอนปู่ตา ประจำหมู่บ้าน จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. 2547. **แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อนันตศักดิ์ พลแก้วเกษ. 2561. “การศึกษาตัวบทและบทบาทของผีปู่ตา ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัด ร้อยเอ็ด. **วารสารวิถีสังคมมนุษย์**. 6 (1) : 154-172.